

საბანკო რისკების შეფასების თავისებურებები

თეა ჰასრათოვი

სტუ დოქტორანტი

გიორგი ცაავა

ემდ, სტუ პროფესორი

რეზიუმე

ბანკების საქმიანობაში და მათი ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაში განმსაზღვრელ როლს ასრულებენ აღნიშნული საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკები, რომლის ქვეშ იგულისხმება განუსაზღვრელობა სამომავლო ფულად ნაკადებთან მიმართებაში, დანაკარგების ალბათობა ან დაგეგმილთან შედარებით ღირებულებით გამოსახულებაში წარმოდგენილი შემოსავლების სრული მოცულობით მიუღებლობა. განხილულია საგარეო რისკები და შიდა რისკები. აღწერილია საპროცენტო რისკის არსის ფიშერის მოდელი, პროცენტული მარჟის, შემოსავლის სიდიდის, საკრედიტო, ბანკის საერთო რისკების გაანგარიშების ფორმულები.

საკვანძო სიტყვები : რისკ-მენეჯმენტი; რისკიანი პორტფელი; რისკიანი კაპიტალი; კოეფიციენტების ანალიზი; სავალუტო კურსი;

ძირითადი ტექსტი

ბანკების საქმიანობისა და მათი ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაში განმსაზღვრელ როლს აღნიშნული საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკები ასრულებენ {4, გვ. 247 – 249; 7, გვ.326 - 354}.

რისკის ქვეშ გაითვალისწინება სამომავლო ფულად ნაკადებთან მიმართებაში განუსაზღვრელობა, დაგეგმილთან შედარების მიხედვით ღირებულებით გამოსახულებაში წარმოდგენილი შემოსავლების დანაკარგების ან სრული მოცულობით მიუღებლობის ალბათობა. დიდი რაოდების ოპერაციების გან-

ხორციელებისას მოსალოდნელ დანაკარგებს ადარებენ საბანკო საქმიანობის ყველაზე უფრო ეფექტიანობის დამახასიათებელ (შედარებად ერთეულებში გაზომილ) მაჩვენებლებთან

(შემოსავლების, ხარჯების, ბანკის საკრედიტო რესურსების სიდიდესთან).

საგარეო რისკებს, რომლებიც ბანკის საქმიანობასთან უშუალოდ არ არიან დაკავშირებული, წარმოადგენენ: **ქვეყნიური რისკი, კონიუნქტურული რისკები, ფორს-მაჟორული გარემოებების რისკი.**

ქვეყნიური რისკი სახელმწიფოს ფუნქციონირების ეროვნულ თავისებურებებზეა დამოკიდებული, რომელთა ეკონომიკურ სტრუქტურებთან ბანკი საქმიან ურთიერთობებს ახორციელებს.

სავალუტო რისკი - არის უცხოური და ეროვნული ვალუტების კურსების გაუთვალისწინებელი ცვლილებების გამო დანაკარგების ალბათობა. მოცემული რისკი შეიძლება ინფლაციური პროცესების ან საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების შედეგად სავალუტო პასივებისა და აქტივების სტრუქტურის შეუსაბამობისას წარმოიშვას.

საკონტრაქტო რისკი დაკავშირებულია სპოტურ, ფორვარდულ, ფიუჩერულ გარიგებებთან და სხვა სავალუტო გარესაბალანსო ინსტრუმენტებთან.

ტრანსლაციური რისკი წარმოადგენს ბუღალტრულ რისკს, რომელიც უცხოური ფილიალების, კონტრაგენტების ბალანსის აქტივებისა და პასივების და „მოგებისა და ზარალის“ ანგარიშის გადაფასებასთან არის დაკავშირებული.

ფორს-მაჟორული გარემოებების რისკი წარმოიშობა საგანგებო და გაუთვალისწინებელი გარემოებების დროს (სტიქიური უბედურებები, სოციალური კატაკლიზმები), რომლებიც ფინანსური ხელშეკრულების პირობების შესრულებაზე მნიშვნელოვანი ხარისხით ზემოქმედებენ.

კონიუნქტურული რისკი თავისთავად ცალკეულ ბაზრებზე ან მთლიანობაში საერთოეკონომიკურ კონიუნქტურაზე არაკეთილსაზურველი ცვლილებებისას შესაძლო დანაკარგებს წარ-

მოადგენს.

შიდა რისკები თვით ბანკების საქმიანობის შედეგს წარმოადგენენ და მათ მიერ განხორციელებად ოპერაციებისაგან არის დამოკიდებული.

ბანკის **სტრუქტურულ რისკებს** წარმოადგენენ მისი ორგანიზაციული სტრუქტურების : **სათაო ფირმის, ფილიალების, შვილობილი ბანკების, სათაო ბანკის შიდა ქვედანაყოფების რისკები.**

კლიენტების შემადგენლობის რისკები დაკავშირებულია მათ ურთიერთობით საკუთრებისადმი (სახელმწიფო სექტორი, კერძო, კორპორატიული კლიენტები საკუთრების შერეული ფორმით, ინდივიდუალური მეანაბრეები და მსესხებლები), კლიენტების დარგობრივი კუთვნილობისადმი, მათთვის მიწოდებადი საბანკო მომსახურების სიდიდისადმი.

საანგარიშსწორებო რისკები დამოკიდებულია ბანკთაშორის ოპერაციების განხორციელების ტექნოლოგიებისაგან, მათი სისწრაფისა და საიმედოობისაგან. მოცემული სახეობის რისკის შემცირებისათვის სახელმწიფოს საგადახდო სისტემის ტექნიკური ბაზის კომპლექსური განვითარება არის საჭირო.

უშუალოდ **ბანკის საემისიო რისკები** მის მიერ საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისიასთან, მათი რეალიზაციიდან შემოსავლების გეგმიურ სიდიდესთან, არსებული აქციონერების მიერ ბანკზე კონტროლის დაკარგვის საშიშროებასთან არის დაკავშირებული.

ბანკის თანამშრომლების ბოროტმოქმედების რისკები წარმოიშობიან მათ მიერ ბუღალტრული აღრიცხვის დადგენილი ნორმების, საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისას, გაფლანგვისა და მიწერების, სხვა კრიმინოგენული ქმედებების შედეგად.

ბანკის მთავარი რისკებია - პორტფელური რისკები, რომლებიც მთლიანობაში აქტიური ოპერაციების რისკებს, პასიური ოპერაციების რისკებს და კაპიტალის რისკებს მოიცავენ. მოცემული რისკები - არის **ბანკის ბალანსის სტრუქტურის რისკები, ანუ საბალანსო რისკები.**

გარესაბაღანსო საქმიანობის რისკები - არის ბანკის აქტიური და პასიური ოპერაციების რისკები. გარესაბაღანსო საქმიანობის არსი საკუთარ თავზე სავალო ვალდებულებების აღების გარეშე დამატებითი შემოსავლის მიღებაში მდგომარეობს.

პროცენტული რისკი - არის პოტენციური დანაკარგები, რომლებიც შეიძლება ბანკის მიერ მოზიდული და განთავსებული რესურსების მიხედვით საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებზე მანიპულირებისას, ფასობრივი პირობების გადახედვის ვადების შეუსაბამობის შედეგად მათი გაუთვალისწინებელი ცვლილებისას წარმოიშვას.

პროცენტული რისკი დაიყოფა **საბაზისო რისკად**, რომელიც დაკავშირებულია დეპოზიტებში სახსრების მოზიდვის საპროცენტო განაკვეთებისა და განთავსების მუდმივი განაკვეთების ცვლილების განუსაზღვრელობასთან, და **დროითი წყვეტადობის რისკად** (როდესაც ბანკი რესურსებს მოიზიდავს და განთავსებს მუდმივი საბაზისო განაკვეთის მიხედვით, მაგრამ მათი გადახედვის დროითი წყვეტადობით).

ფიშერის მოდელი პროცენტული რისკის არსს შემდეგი სახით აღწერს {4, გვ. 249 – 251}: $I = s + f$, სადაც: **I** - არის პროცენტის საბაზრო განაკვეთი; **s** - არის რეალური საპროცენტო განაკვეთი; **f** - არის ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპები.

რეალური საპროცენტო განაკვეთი მის ისეთ სიდიდეს წარმოადგენს, რომელიც საჭიროა იმისათვის, რომ მომხმარებელი საკუთარი შემოსავლების ნაწილის შენახვაში (დაზოგვაში) დაინტერესდეს.

რისკის შეფასებისათვის, პროცენტული მარჟის სიდიდე კორექტირებული უნდა იქნას სესხების მიხედვით დანაკარგების სახის მატერიალიზებული რისკის სიდიდებზე:

$$\text{RAM} = \frac{D_p - P_s}{A},$$

სადაც: **RAM** - არის მარჟა, კორექტირებული რისკზე; **DP** - არის სუფთა პროცენტული შემოსავალი; **Ps** - არის დანაკარგი

ბი სესხების მიხედვით; **A** - არის აქტივები.

აღნიშნული მაჩვენებლის ოპტიმალური მნიშვნელობა 3 – 3,5 %-ის ფარგლებში მერყეობს.

დაუბალანსებელი ლიკვიდობისა და რეფინანსირების რისკი არის დანაკარგების

აღბათობა ბანკის დროებითი არასტაბილურობის შემთხვევაში შეასრულოს საკუთარი ვალდებულებები პასივების მიხედვით და დააკმაყოფილოს მოთხოვნები აქტივების მიხედვით, მათ შორის მიმდინარე აქტივების რეფინანსირების მიხედვით.

ლიკვიდურობის მართვის რისკი დაკავშირებულია, უპირველეს ყოვლისა, ბანკში ისეთი აქტივების არსებობასთან, რომლებიც საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება იქნას გაყიდული, აგრეთვე ბაზარზე გაყიდვადი პასივების მიწოდების არსებობასთან; მეორეს მხრივ, კონკრეტულ ფასთან, რომელთა მიხედვით შეიძლება გაყიდული იქნას აქტივები და შეძენილი იქნას პასივები.

საკრედიტო რისკი არის საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის დესტაბილიზაციის ძირითადი ფაქტორი. იგი ვალის ძირითადი თანხისა და მათზე დარიცხული პროცენტების ხელშეკრულების პირობებით დადგენილ ვადებში სრულად ან ნაწილობრივ დაუბრუნებლობისას პოტენციალურ დანაკარგებს წარმოადგენს.

რამდენადაც **შემოსავლის სიდიდესა და მისი მიღების თანმდევი რისკის სიდიდეს შორის უკუ ურთიერთკავშირი** არსებობს, იგი შეიძლება გამოსახული იქნას შემდეგი განტოლების მეშვეობით {4, გვ. 251 – 253; 8, გვ. 365 - 390}:

$$r^* = \frac{1 + r}{1 - d} - 1,$$

სადაც : r^* - არის შემოსავლის სიდიდე ხელშეკრულების მიხედვით;

r - არის საპროცენტო განაკვეთი, პრაქტიკულად თავისუფალი რისკისაგან (საიმედო სესხების მიხედვით);

d - არის საკრედიტო რისკის მნიშვნელობა.

მოცემულ ფორმულაში მიღებულია დაშვება, რომლის დროსაც ბანკის არაპროცენტული ხარჯები იგნორირებულია.

თუ $d = 0$, რისკი პრაქტიკულად არ არსებობს, r^* და r ტოლებია.

თუ $d = 1$, ვალის დაუბრუნებლობის ალბათობა მაქსიმალურია, სიდიდე r^* -ის განსაზღვრა შეუძლებელია, ისევე როგორც გარიგების მიხედვით რისკის კომპენსირებაც შეუძლებელია.

რისკიანი და საიმედო სესხების მიხედვით შემოსავლებს შორის სხვაობა

თავისთავად სესხების არდაფარვის რისკზე პრემიას წარმოადგენს:

$$r^* - r = (1 + r^*) d.$$

უცხოეთის ქვეყნების საბანკო პრაქტიკაში **საკრედიტო საქმიანობის რისკის განმსაზღვრელ** ყველაზე გავრცელებულ და მნიშვნელოვან მაჩვენებლებს წარმოადგენს:

აქტივების ხარისხის კოეფიციენტი = სესხების მიხედვით ზარალი /
/ მათი მიხედვით დავალიანების საშუალო სიდიდე.

აქტივების ხარისხის კოეფიციენტი = სესხების მიხედვით ზარალი /
/ სესხების საერთო ჯამი.

საკრედიტო რისკი (d) შეიძლება აღწერილი იქნას შემდეგი გამოსახულების მეშვეობით:

$$S - R$$

$$d = \frac{S - R}{S},$$

სადაც: S - არის ჯამური სასესხო დავალიანობა საანგარიშო თარიღისათვის;

R - არის რეზერვი სესხების მიხედვით შესაძლო დანაკარგებზე.

მოცემული კოეფიციენტის მნიშვნელობა რამდენადაც ახლოსაა ერთის მნიშვნელობასთან, იმდენად მაღალია საკრედიტო პორტფელის ხარისხი მისი დაბრუნებადობის თვალსაზრისით.

საკრედიტო რისკის მახასიათებელ მნიშვნელოვან მაჩვენებლებს

ნებელს წარმოადგენს ბანკის მსხვილ მსესხებლებზე მიწოდებული კრედიტების კონცენტრაციის რისკი. იგი შეიძლება წარმოადგენილი იქნას კრედიტების კონცენტრაციის კოეფიციენტის (K) სახით:

$$K = \frac{\text{ბანკის მსხვილი მსესხებლების 10\%-ის ჯამური კრედიტი}}{\text{ყველა გაცემული სესხების რეალური ღირებულების 10\%}}$$

მოცემული კოეფიციენტი გაიანგარიშება მსესხებლებზე გაცემული კრედიტების თანხების კლებადობის მიხედვით რანჟირების საფუძველზე. მაჩვენებლის სამ ერთეულზე მეტი მნიშვნელობა მოწმობს მსხვილი მსესხებლების ჯგუფის ხელში კრედიტების მეტისმეტად კონცენტრაციის რისკის შესახებ.

საკრედიტო რისკი, როგორც არც ერთი სხვა, მენეჯერების მიერ, ბანკის მუშაობის შედეგებზე მისი ნეგატიური ზემოქმედების გადალახვით, მათი მართვის ოსტატობაზეა დამოკიდებული, იგი ბანკის მენეჯმენტის რისკს წარმოადგენს და **რისკ-მენეჯმენტის სახელწოდებას** ატარებს.

ქვეყნის კომერციული ბანკებისათვის საკრედიტო რისკი უკიდურესად მაღალია. აღნიშნულის მიზეზებია - მთლიანობაში ეკონომიკის დაბალი დონე, წარმოების ტექნიკური ჩამორჩენა, რომელიც ამაღლებულ თვითღირებულებას, პროდუქციის არაკონკურენტუნარიანობას, მოთხოვნის არარსებობას, მენეჯმენტის არასაკმარის დონეს, ეროვნული კანონმდებლობის გაუმართაობას, ზოგიერთ შემთხვევებში - სამართლებრივ დარღვევებს იწვევს.

ბანკების საქმიანობის საერთო რეგულირებისათვის, მათ შორის ამა თუ იმ სახეობის **რისკების ზემოქმედების შეზღუდვისათვის**, ზედამხედველობის ორგანოების მიერ **სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივები** გამოიყენება. ამასთან მოცემული პრობლემის განხილვისას ყველაზე დიდი მნიშვნელობა საკუთრივ რისკების ნორმატივებს გააჩნიათ, რომლებიც მათ დასაშვებ საზღვრებს განსაზღვრავენ.

ინფლაციური რისკი ეკონომიკაში მიმდინარე ინფლაციური პროცესების შედეგად ბანკის პასივების ღირებულების დაკარგვის (გაუფასურების) რისკს წარმოადგენს.

ბანკის საერთო რისკის ფორმულა შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი სახით:

$$H = \frac{P_1 + P_2 + \dots + P_i + \dots + P_n}{K} E,$$

სადაც : H - არის ბანკის საერთო რისკის დაშვებადობის ხარისხი;

P_i - არის ბანკის რისკები i ოპერაციების მიხედვით ან რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები (i = 1, 2, ..., n);

E - არის ქვეყნის რისკები (საგარეო რისკები);

K - არის ბანკის კაპიტალი.

დასაშვები საერთო რისკის კრიტერიალური დონეები 10 ერთეულის ფარგლებშია მიღებული: H = 0 – 5, ბანკის რისკის დაბალი დონე, რომელის გარკვეული დროით იგნორირება შეუძლია მას; H = 5 – 10, რისკის საშუალო დონე, რომელიც საკრედიტო დანესებულების მხრიდან მისდამი გულმოდგინე ყურადღებას მოითხოვს; H = 10, რისკის მაღალი დონე, რომლის მნიშვნელობის გადაჭარბებამ შეიძლება ბანკის კრახი (გაკოტრება) გამოიწვიოს.

კაპიტალის მართვის რისკები შეიძლება ბანკის მიერ ვალეზის მომსახურების შესაძლებლობის (დავალიანების ზრდის რისკი) თვალსაზრისიდან და მისი საკმარისობის ნორმატიული დონის მხარდაჭერის (კაპიტალის ადეკვატურობის რისკი) თვალსაზრისიდანაც იქნას განხილული. ამავდროულად რისკის სახეობას შეიძლება იქნას მიკუთვნებული „რეპუტაციის“ რისკი - ბანკის მიერ მისი კაპიტალის რეპუტაციის დაკარგვის რისკი (თუ ასეთი არსებობს), რომელიც მისი ფინანსური სიძლიერისა და საიმედოობის აღიარებას წარმოადგენს.

ამრიგად, კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის მახასიათებელი მაჩვენებლების სისტემა, თავისთავად აღნიშნული საქმიანობის ძირითადი, ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი

პარამეტრების კომპლექსს წარმოადგენს. მოცემული სისტემა ღიაა, რამდენადაც ბანკების საქმიანობის შეფასების ყველაზე უფრო ეფექტიანი ხერხების მოძიების პროცესები მუდმივ დამოკიდებულებაში იმყოფებიან.

სავალუტო რისკი თავისთავად სავალუტო დანაკარგების საშიშროებას წარმოადგენს, რომლებიც საგარეო ეკონომიურ, საკრედიტო სავალუტო ოპერაციების განხორციელებისას ერთ-ერთი უცხოური ვალუტის მეორესთან მიმართებაში, მათ შორის ეროვნულ ვალუტაში კურსის ცვლილებასთან არის დაკავშირებული{4, გვ. 254 – 255; 6, გვ. 216 - 241}.

უცხოური ვალუტის თავისი სახელითა და თავისი ხარჯით შეძენისა და გაყიდვის მიმართებაში ოპერაციების განხორციელების შემთხვევაში, რწმუნებული ბანკი ღია სავალუტო პოზიციას ატარებს.

დახურული სავალუტო პოზიცია - არის სავალუტო პოზიცია, რომლის დროსაც ბანკის მოთხოვნილების ჯამი და ბანკის ვალდებულებების ჯამი ცალკეულ უცხოურ ვალუტაში ერთმანეთის ტოლია.

ღია სავალუტო პოზიცია - არის პოზიცია, რომლის დროსაც ცალკეულ უცხოურ ვალუტაში ბანკის მოთხოვნილების ჯამი არ ემთხვევა იმავე ვალუტაში მისი ვალდებულებების ჯამს. ღია სავალუტო პოზიციის სიდიდე დადგენილ ლიმიტს არ უნდა აღემატებოდეს, რომელიც ბანკმა მკაცრად უნდა დაიცვას.

დასკვნა

ბანკების საქმიანობაში და მათი ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაში განმსაზღვრელ როლს ასრულებენ აღნიშნული საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკები, რომლის ქვეშ გაიგება განუსაზღვრელობა სამომავლო ფულად ნაკადებთან მიმართებაში, დანაკარგების ალბათობა ან დაგეგმილთან შედარებით ღირებულებით გამოსახულებაში წარმოდგენილი შემოსავლების სრული მოცულობით მიუღებლობა. ამ მიმართულებით განხილულია საგარეო რისკები (ქვეყნიური რისკი, კონიუნქტურული რისკი, რისკი ფორს-მაჟორული გარემოებ-

ების) და შიდა რისკები (სტრუქტურული, საანგარიშსწორებო, ემისიური, პორტფელური, საპროცენტო, საკრედიტო, სავალუტო რისკები). აღწერილია საპროცენტო რისკის არსის ფიშერის მოდელი, პროცენტული მარჟის, შემოსავლის სიდიდის, საკრედიტო, ბანკის საერთო რისკების გაანგარიშების ფორმულები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Glushkov N.b.-Banking. - Moscow, “an academic project, 2007. -428 p.
2. Batrakova L.g.-Economic analysis of commercial bank activities. -Moscow, “logos”, 1999. – 342p.
3. Banking, ed. O.i. Lavrushin. -Moscow, “Knorus”, 2005. -766 p.
4. Ed. O.i. Lavrushin. -Moscow: the finance and statistics, 2000. – 367p.
5. Kovzanadze i., Kontridze c. - Modern Banking: Theory and Practice. - Tbilisi, Publisher: LLC “Cezanne”, 2014. - 548 p.
6. Tsaava- g., Khantadze g. - Banking (theory, methods and practice), Manual. - Tbilisi, publishing house: “Dani”, 2014. - 600 p
7. Khantadze g., Tsaava- g. - Banking operations (manual). - Tbilisi, publisher of “The working bookshop”, 2012. - 400 p.
8. Asatiani Vl., Tsaava- g. - Commercial banks’ financial analysis activities (Tbilisi, published by “Dani”, 201 “4. - 500 p

THE ASSESSMENT FEATURES OF BANKING RISKS

Tea Hasratovi,

PhD Student, GTU

Giorgi Caava

Doctor of Economic Sciences, GTU Professor

Resume

In the paper there is noted that the inherent risks play a decisive role in the activities of banks and to assess their financial condition, which implies the uncertainty about the future cash flows, the probability of loss or shortfall in income compared with the planned present terms.

Consideration of external risks (country risk, force majeure) and internal risks (structural, design, equity, portfolio, interest rate, credit, foreign exchange risks) are important. Fischer described the essence of the model of interest rate risk, the formula for calculating the risk of the interest margin, the income, the credit risk, the overall risk of the bank.

Keywords: Risk management; Risk portfolio; Risk capital; Ratio analysis; Rate of exchange.